

УЧЕБНИКЪТ ПО НЕМСКИ ЕЗИК НА Д-Р БОТЮ ШАНОВ В КОНТЕКСТА НА БЪЛГАРСКАТА ЛИНГВОДИДАКТОЛОГИЯ

Доц. д-р Весела Белчева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

„Да знаеш друг език, е като да имаш втора душа!“
Карл Велики

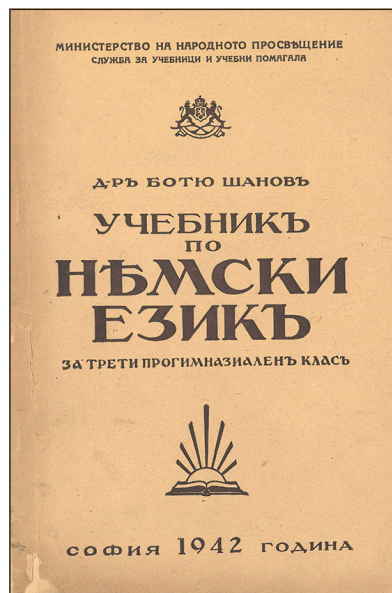
Резюме. Учебникът на д-р Ботю Шанов е с приносен характер за историята на чуждоезиковото обучение в България – той *предоставя важен изворов материал, който* в голяма степен отразява проблемите на българската лингводидактология в първата половина на XX век и *може да бъде интерпретиран с оглед целите на редица разработки в контекста на съвременната лингводидактология.* Учебникът съдържа 33 урочни единици, които въвеждат учещите в „традиционните“ за начално ниво теми: класната стая и предмети от училищния живот, цветовете, някои черти на характера, облеклото, числата и др. Учебникът дава също и най-общ поглед върху основни елементи от немската граматика под формата на кратки бележки към урочните единици.

Ключови думи: немски език; Ботю Шанов; България; лингводидактология; XX век

Лингводидактологията днес не възприема езика като „изолиран обект, изучаван в себе си и за себе си“, а се стреми да разшири обхвата на класическия комуникативен модел на обучение, фокусирайки се върху мултикултурното моделиране и плурикултуризма (Vesselinov 2012, pp. 7 – 8). Тя все по-отчетливо го разглежда не само като цел на обучението, но и като мост между културите, тъй като чрез езика се осъществява общуването и сътрудничеството между различните народи в съвременното глобализирано общество; посредством езика човек открива и опознава света, разбира себе си и света и онаследява своята култура: *„Неслучайно езикът е най-висшето творение на човека, а чуждите езици са комуникационният вектор за прокарване на мостове между култури и хора. Човешкият език може да изрази всичко, но фактическото различие е в специфичната история на отделните езици. Точ-*

но тази нееднородна многовековна съдба придава очарование и неповторимост на всеки език. Езиковите вселени, подредени в азбучен, тематичен, граматичен или литературно-текстуален ред, създават усещането за новост и подтикваат естествена човешка любознателност и желание за познание. Чуждият език открива нов „прозорец към света“ не защото дава ключ към безбрежни знания, кодирани в текстови поредици от странно звучащи думи, а защото рисува нова картина на заобикалящата ни действителност и е носител на самобитна култура“ (Vesselinov 2019, pp 7 – 8). Както с право отбелязва Винтерщайнер, многоезичието е „едновременно факт и шифър“ и вероятно най-видимият израз на човешкия плурализъм (Wintersteiner et al. 2010, p. 16). Затова и адекватното тълкуване на приликите

и разликите между културите се превърна в актуално изследователско поле за различни научни области – етнология, лингвистика, социология, психология, педагогика, чуждоезиково обучение и др. (Rot & Rot 2007, pp. 20 – 34). При планирането на учебната дейност днес учителите все по-усилено се стремят да изградят педагогически обоснована система от мерки за стимулиране както на напредналите, така и на изоставащите ученици чрез поощряване на първите им успехи и положителни изяви, чрез съблюдаване на индивидуалните им нужди, чрез консултации и интервенции, които да окажат влияние върху учебните постижения (Zlatkova-Doncheva 2017, p. 87). Съвременното изобилие от учебници и учебни помагала всъщност поставя учителите пред нелеката задача умело да подберат разнообразен в тематичен и съдържателен аспект учебник, който да е съобразен със специфичните цели на чуждоезиковото обучение в конкретна целева група. Това обаче невинаги е било така – в контекста на българската лингводидактология в началото на XX в. обучението се провежда при липса на единни методи на преподаване и учене, на модерни културни институти, на автентична чуждоезикова литература и на достатъчно добре подготвени преподаватели, запознати не само с методиката на чуждоезиково обучение, но и с психофизиологичните особености на обучаемите. Тези основни недостатъци на учебниците и ръководствата за чуждоезиково обучение водят до незадоволителен успех по чуждите езици в българското училище по онова време, до трудно постижимо свободно устно и писмено изразяване на чуждия език, до напразни усилия от страна на учителя

да се справи с непосилния за учениците езиков материал. Видно в учебниците от онова време е присъствието на отделни лексикални единици, изолирани фрази, повърхностно и кратко обяснение на граматични правила и липсващо съотнасяне на изучавания лингвистичен материал към реални житейски ситуации. Сред педагозите, които се опитват да преодолеят предизвикателствата на лингводидактологията в този период и да съдействат за разпространяването на модерността в началото на XX в., се откроява името на д-р Ботю Шанов – лекар, писател и педагог, роден на 4 февруари 1885 г. в Габрово. Възпитаник на Априловската гимназия, той учи медицина в Бон (Германия), след което се завръща в България и започва да преподава немски език в Техническото училище, а по-късно и в Априловската гимназия в родния си град. Д-р Ботю Шанов публикува книги, посветени на възпитанието и проблемите на децата и повлияни от педагогическата му практика. Той запознава българската общественост по онова време с постиженията на европейското образование, превеждайки от немски език книгата на известния педагог П. Петерсен „Възпитанието в нова Европа“ (Vitanova 2016, pp. 235 – 236). Както е добре известно, разпространението на различните педагогически идеи в България в началото на XX в. се дължи на факта, че много българи учат в чужбина и привнасят чуждестранния педагогически опит и в родината си. Освен това някои от популярните по това време педагози, сред които и П. Петерсен, гостуват в България и техните идеи оказват безспорно влияние върху българската общественост (Todorova-Koleva 2019, p. 61).

През 1942 г. д-р Ботю Шанов издава в София „Учебник по немски език за трети прогимназиален клас“, одобрен от тогавашното Министерство на народното просвещение и от Службата за учебници и учебни помагала. Учебникът е отпечатан от печатница „Д. Провадалиев“ и е с обем само от 70 страници. Погледът към този учебник е ценен за съвременната лингводидактология най-вече поради това, че представя инициативата на д-р Б. Шанов за усъвършенстване на чуждоезиковото обучение в условията на реалната практика, разбрана като „изконен фактор за гарантиране бъдещето на книжовната духовност, която пък остава неразривно свързана с образованието като перманентен процес“ (Vesselinov 2019, p. 8).

Още в началото на учебника д-р Б. Шанов запознава обучаемите с печатния и правописния шрифт на немската азбука, а така също и с произношението на буквите, като включва на първите страници някои важни за учещите правила и уточнения: „буквата **c** не се среща сама в немски думи, а винаги заедно с други букви; буквата **h** не се произнася както българското х, а с придъхване; буквата **q** не се среща сама, а заедно с **u** – **qu** и тогава се чете кв“ (Shanov 1942, pp. 3 – 4). Авторът прави и нетипично за учебниците „представяне“ на немското произношение с български букви, напр.: „klein – клайн – малък; neu – ной – нов; Frau – фрау – госпожа; dienen – дийнен – служа; Schüler – шю-

лер – ученик“ и др. (Shanov 1942, p. 4). За целите на своя учебник Б. Шанов запознава учещите и с популярни имена на момчета и момичета по онова време – Anna, Berta, Daniel, Dora, Georg, Hugo, Otto и др. (Shanov 1942, p. 5).

Учебникът съдържа 33 урочни единици, всяка от които е в обем 1 – 2 страници. Урочните единици въвеждат учещите в „традиционните“ за начално ниво теми: класната стая и предмети от училищния живот, цветовете, някои черти на характера, облеклото, числата – числителни бройни и числителни редни, семейството и дома, възрастта и времето, човешкото тяло, облеклото, селският двор, дневният режим, пазаруването.

Учебникът дава също и най-общ поглед върху основни елементи от немската граматика под формата на кратки бележки към урочните единици, напр.: *„Bemerkungen: 1. Сравнителната степен (Komparativ) на прилагателните и наречията се образува от положителната (der Positiv), като към положителната степен се прибави окончанието -er и се омекчи коренната гласна (ако е a, o, u, au). 2. Някои прилагателни и наречия правят изключение (die Ausnahme)“* (Shanov 1942, p. 19). Примерът показва, че Б. Шанов дава някои „схематични“ разяснения за явления от немската граматика – твърде неподходящи за начинаещи и отхвърлени в съвременното обучение. Освен на български език много от разясненията са формуирани на немски език, което възпрепятства разбирането и усвояването на граматичните явления от начинаещи, напр.: *„1. Viele Zeitwörter verlangen den Dativ: Wir begegnen dem Manne, der Frau, dem Kinde, den Schülerinnen. Desgleichen auch helfen. 2. Viele Zeitwörter verlangen den Dativ für Personen und den Akkusativ für Sachen: Du gibst mir einen Bleistift. 3. Die meisten Zeitwörter aber verlangen den Akkusativ: sehen, nehmen...“* (Shanov 1942, p. 47). Кратки забележки и коментари върху различни граматични явления съпътстват всяка урочна единица в учебника, но те не са съпроводени с упражнения, а по-скоро са представени като граматични правила, които обучаемите трябва да наизустят – в този смисъл, учебникът се доближава по-скоро до традиционния за онова време граматико-преводен метод, стремящ се към максимално мобилизиране на ума съгласно класическия принцип „Ние знаем толкова, колкото помним“ (Vesselinov 2005, pp. 22 – 30) и стимулиращ механичното наизустяване на думи и правила. В този смисъл, учебникът по немски език на Б. Шанов е ориентиран основно към развитието на логическото мислене у учещите, на тяхната способност за запаметяване, а така също и към усвояването на граматически и лексикални знания без аргументирана и ясна структура на учебното съдържание – недостатък, характерен за учебниците по чужди езици в началото на XX в. В унисон с граматико-преводния метод присъствието на илюстрациите е периферно и те са по-скоро „фон“ на урочната единица, а не помощно средство за индуктивно овладяване на непознатия езиков материал. Авторите на учебници по чужди езици по онова време, силно повлияни от идеята за наизустяване на

езиковия материал, negliжират познавателната, възпитателната, хедонистичната, културната, компенсаторната и комуникативната функция на илюстрациите (Legkostup 2018, p. 37) и необходимостта от прилагането им на всеки етап от обучението.

В учебника на д-р Б. Шанов са включени два основни типа упражнения: говорни и писмени. Говорните упражнения са съсредоточени върху задаването и отговарянето на елементарни въпроси от ежедневието, напр. *Wo ist die blonde Anna?* (Shanov 1942, p. 16), *Wie alt bist du?* (Shanov 1942, p. 22), *Hast du Geschwister?* (Shanov 1942, p. 26), *Wohin gehst du jeden Tag?* (Shanov 1942, p. 29), *Was sagt die Mutter?* (Shanov 1942, p. 46) и др. Писмените упражнения са ориентирани към упражняване на граматиката – поставяне на правилните окончания в изречения с учебна цел (*Ersetze die Stiche! Wir gehen jed Tag in d Schule. Der Lehrer kommt in d Zimmer*), спрягане на различни глаголи (*setzen, sagen, stehen, nehmen, schreiben, essen, trinken*) и др.

Новата лексика е изнесена в началото на всяка урочна единица и е отделена с черта вдясно от учебния текст като илюстративен материал, улесняващ разбирането на текста и необходим за превода от единия на другия език.

В края на учебника са поместени различни кратки текстове на немски език – стихотворения, истории, песни, молитви. Учебникът завършва с кратък речник на думите от уроците, като след всяка дума е посочено число: „Числата в скобите показват, в кой урок се среща думата за първи път“ (Shanov 1942, p. 59).

Учебникът на д-р Ботю Шанов е с приносен характер за историята на чуждоезиковото обучение в България – той *предоставя важен изворов материал, който* в голяма степен отразява проблемите на българската лингводидактология в първата половина на XX век и *може да бъде интерпретиран с оглед целите на редица разработки в контекста на съвременната лингводидактология, призвана* „да реши проблема със структурирането както на времето, така и на пространството на образования и образоващ се езиково и цивилизационно човек“ (Vesselinov 2018, p. 8).

ЛИТЕРАТУРА

- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2005. *Възрожденският урок по френски език. Лингводидактическа реконструкция*. София: ИК „Лик“.
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2012. Чуждоезиковото обучение – нови изследователски ракурси. *Чуждоезиково обучение*, кн. 1, с. 7 – 8.
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2018. Проблемите на лингводидактологията в пространствено-времевата ситуация на XXI в. *Чуждоезиково обучение*, кн. 1, с. 7 – 8.
- ВЕСЕЛИНОВ, Д., 2019. Изследователски аспекти на съвременната лингводидактология. *Чуждоезиково обучение*, кн. 1, с. 7 – 8.

- WINTERSTEINER, W.; GOMBOS, G.; GRONOLD, D. (Hrsg.), 2010. *Grenzverkehr|ungen: Mehrsprachigkeit, Transkulturalität und Bildung im Alpen-Adria-Raum*. Klagenfurt: Wieser.
- ВИТАНОВА, Н., 2016. Възгледите на Ботю Шанов за нервното дете. В: *Иновации в образованието. Сборник научни трудове от пътуващ семинар на ШУ „Епископ Константин Преславски”, Педагогически факултет*, с. 235 – 241. Шумен: Фабер.
- ЗЛАТКОВА-ДОНЧЕВА, К., 2017. Неуспяващите ученици – причини и фактори. *Педагогически алманах. Педагогическо списание на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“*, бр. 1, с. 84 – 92.
- ЛЕГКОСТУП, П., 2018. *Основи на изобразителното изкуство. Теория и практика. Първа част*. Велико Търново: Фабер.
- ПОТ, Ю. & ПОТ, К., 2007. *Студии по интеркултурна комуникация. Теория, практика*. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“.
- ТОДОРОВА-КОЛЕВА, М., 2019. *Педагогиката от края на XIX и началото на XX век (Реформаторска педагогика)*. Бургас: Либра Скорп.
- ШАНОВ, Б., 1942. *Учебник по немски език за трети прогимназиален клас*. София: Печатница Д. Провадалиев.

REFERENCES

- VESSELINOV, D., 2005. *Vazrozhdenskiyat urok po frenski ezik. Lingvodidakticheska rekonstruktsiya*. Sofia: IK „Lik”. [in Bulgarian].
- VESSELINOV, D., 2012. Chuzhdoezikovoto obuchenie – novi izsledovatelski rakursi. *Chuzhdoezikovo obuchenie-Foreign Language Teaching*, no. 1, pp. 7 – 8. [in Bulgarian].
- VESSELINOV, D., 2018. Problemita na lingvodidaktologiyata v prostranstveno-vremevata situatsiya na XXI vek. *Chuzhdoezikovo obuchenie-Foreign Language Teaching*, no 1, pp. 7 – 8. [in Bulgarian].
- VESSELINOV, D., 2019. Izsledovatelski aspekti na savremennata lingvodidaktologiya. *Chuzhdoezikovo obuchenie-Foreign Language Teaching*, no 1, pp. 7 – 8. [in Bulgarian].
- WINTERSTEINER, W.; GOMBOS, G.; GRONOLD, D. (Hrsg.), 2010. *Grenzverkehr|ungen: Mehrsprachigkeit, Transkulturalität und Bildung im Alpen-Adria-Raum*. Klagenfurt: Wieser.
- VITANOVA, N., 2016. Vazgledite na Botyu Shanov za nervnoto dete. In: *Inovatsii v obrazovaniето. Sbornik nauchni trudove ot patuvasht seminar na ShU “Episkop Konstantin Preslavski”, Pedagogicheski fakultet*, pp. 235 – 241. Shumen: Faber. [in Bulgarian].
- ZLATKOVA-DONCHEVA 2017: K. Zlatkova-Doncheva. Neuspyavashtite uchenitsi – prichini i faktori. *Pedagogicheski almanah. Pedagogichesk*

- spisanie na Velikotarnovskiya universitet "Sv. sv. Kiril i Metodiy", no. 1, pp. 84 – 92. [in Bulgarian].*
- LEGKOSTUP, P., 2018. *Osnovi na izobrazitelното izkustvo. Teoriya i praktika. Parva chast.* Veliko Tarnovo: Faber. [in Bulgarian].
- ROT, Y. & ROT, K., 2007. *Studii po interkulturna komunikatsiya. Teoriya, praktika.* Sofia: Akad. izd. "Prof. Marin Drinov". [in Bulgarian].
- TODOROVA-KOLEVA, M., 2019. *Pedagogikata ot kraya na XIX i nachaloto na XX vek (Reformatorska pedagogika).* Izd. "Libra Skorp". [in Bulgarian].
- SHANOV, B., 1942. *Uchebnik po nemski ezik za treti progimnazialen klas.* Sofia: Pechatnitsa D. Provadaliev. [in Bulgarian].

DR. BOTYU SHANOV'S GERMAN TEXTBOOK IN THE CONTEXT OF BULGARIAN LINGUISTIC DIDACTOLOGY

Abstract. Dr. Botyu Shanov's German textbook is a contribution to historical studies of foreign language teaching in Bulgaria; it provides important evidence reflecting to a considerable extent the major problems of Bulgarian linguistic didactology in the first half of the 20th century and it can be interpreted with regard to the goals of numerous studies in the vein of modern linguistic didactology. The textbook comprises 33 lesson units which introduce students to "traditional" elementary level topics: the classroom and objects in everyday school life, color terms, some character traits, clothing, numbers, etc. The textbook also provides a general overview of basic elements of German grammar in the form of short unit notes.

Keywords: German; Botyu Shanov; Bulgaria; linguistic didactology; 20th century

✉ **Dr. Vesela Belcheva, Assoc. Prof.**

<https://orcid.org/0009-0007-8613-1325>

"St. Cyril and St. Methodius" University

2, T. Tarnovski St.

5003 Veliko Tarnovo, Bulgaria

E-mail: v.belchevats.uni-vt.bg; vbeltscheva@yahoo.com